

Sygn. akt V CSK 666/16

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 14 września 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Anna Kozłowska (przewodniczący)

SSN Maria Szulc

SSN Bogumiła Ustjanicz (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa Syndyka masy upadłości S. S.A. w upadłości likwidacyjnej
w [...]

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych w [...]

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym

w Izbie Cywilnej w dniu 14 września 2017 r.,

skargi kasacyjnej strony powodowej od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]

z dnia 31 maja 2016 r.,

oddala skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

Syndyk masy upadłości - S. S.A. w [...] domagał się zasądzenia od pozwanego Zakładu Ubezpieczeń Społecznych w [...] kwoty 141.236,99 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 9 lutego 2013 r.

Sąd Okręgowy w [...] wyrokiem z dnia 25 lutego 2014 r. oddalił powództwo ze względu na brak przesłanek bezpodstawnego wzbogacenia, a Sąd Apelacyjny w [...] wyrokiem z dnia 23 października 2014 r. oddalił apelację powoda.

Po rozpoznaniu skargi kasacyjnej powoda Sąd Najwyższy wyrokiem z dnia 19 listopada 2015 r. uchylił wyrok Sądu Apelacyjnego i przekazał sprawę temu Sądowi do ponownego rozpoznania. Wskazał, że nie doszło do dokonania wnikliwej analizy prawnej istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy powiązań prawnych między płacącym - spółką S., a innym podmiotem - Zakładami Przemysłu [...] spółką z o.o. w [...], w interesie którego doszło do uiszczenia należności publicznoprawnych z rachunku bankowego płacącego. Podkreślił, że skarżący przyznał, iż miały miejsce porozumienia pomiędzy spółkami dotyczące regulowania zobowiązań i ocenił je z punktu widzenia odpowiednich postanowień ordynacji podatkowej. Zaznaczył, że decyzją z dnia 31 maja 2011 r. pozwany umorzył postępowanie z wniosku powoda o stwierdzenie nadpłaty i zwrot składek, a w uzasadnieniu podał, że nie jest możliwe stwierdzenie nadpłaty, ponieważ S. S.A. dokonywał zapłaty środkami należącymi w rzeczywistości do Zakładu [...], które były należne tej spółce od upadłego. Oznaczało to, że nie nastąpiło zmniejszenie majątku S. S.A. Stwierdził, że niewyjaśnienie okoliczności dotyczących tych porozumień, ich treści i znaczenia także w zakresie regulowania objętych pozwem należności publicznoprawnych obciążających *ex lege* S. S.A., czyniło przedwczesną ocenę Sądu Apelacyjnego odnośnie do legitymowanego biernie w zakresie roszczenia z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia.

Po ponownym rozpoznaniu sprawy Sąd Apelacyjny zaskarżonym wyrokiem oddalił apelację powoda. Z dokonanych ustaleń wynika, że przed ogłoszeniem upadłości, w 2007 r. spółka S. dokonała na rzecz pozwanego wpłaty kwoty 141.236,99 zł stanowiącej sumę składek z tytułu składek na ubezpieczenia

społeczne (114 567,15 zł) oraz składek na rzecz Funduszu Pracy i Funduszu Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych (26 669,84 zł), obciążających Zakłady Zakładu [...] spółkę z o.o. Zapłata nastąpiła z rachunku bankowego Spółki S., a w tytułach przelewu wskazano NIP Spółki Zakładu [...]. Kwota 26.669,84 zł została przekazana Funduszowi Pracy i Funduszowi Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych. Natomiast kwota 114.567,15 zł, stanowiąca przychody zarządzanego przez pozwanego Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (FUS), została w całości wydatkowana na wypłatę świadczeń finansowanych z tego Funduszu.

Sąd Apelacyjny uzupełnił postępowanie dowodowe i ustalił, że spółka Zakładu [...] pod koniec 2006 r. utraciła płynność płatniczą, co mogłoby doprowadzić do obniżenia stanu zatrudnienia i powstania obowiązku zwrotu przyznanej jej dotacji na utworzenie nowych miejsc pracy. Doszło do porozumienia ze spółką S. i zawarcia umowy o współpracy. Na jej podstawie pracownicy spółki Zakładu [...] mieli wykonywać prace na rzecz spółki S., która zobowiązała się pokrywać koszty wypłat wynagrodzeń za pracę tych pracowników, a także odprowadzać od tych wynagrodzeń podatki oraz składki ZUS. Umowa była realizowana w ten sposób, że front robót pracowników spółki Zakładu [...] został dostosowywany do potrzeb spółki S. i uzgadniany był przez kierowników obu spółek. Nie zmieniło się miejsce świadczenia pracy, nadzór nad pracownikami sprawowany był przez spółkę Zakładu [...]. Spółka ta prowadziła ewidencję zatrudnienia, ustalała wysokość wynagrodzenia i przygotowywała listy płac. Wynagrodzenia były wypłacane pracownikom w gotówce ze środków spółki S., ponieważ spółka Zakładu [...] miała zajęty rachunek bankowy. Zgodnie z umową, spółka S. ze swoich środków odprowadzała też od tych wynagrodzeń, obliczone przez spółkę Zakładu [...], składki na ubezpieczenie społeczne i zdrowotne, Fundusz Pracy i Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych. Płacąc te składki, spółka S. działała z pełnym rozeznaniem, nie wpłacała tych kwot omyłkowo, ani też jako ich płatnik. Z ksiąg rachunkowych spółki S. nie wynika, aby spółka ta otrzymała od spółki Zakładu [...] środki przeznaczone na wpłaty ich na rachunek pozwanego, z tytułu tych składek na ubezpieczenia społeczne. Syndyk nie odnalazł nie tylko takich rozliczeń kasowych, ale i not memoriałowych. Wniosek powoda o

stwierdzenie nadpłaty przez spółkę S. w odniesieniu do składek na ubezpieczenie społeczne, ubezpieczenie zdrowotne, Fundusz Pracy i Fundusz Gwarantowanych Świadczeń pracowniczych nie został uwzględniony i decyzją pozwanego z dnia 31 maja 2011 r. postępowanie zostało umorzone.

Sąd Apelacyjny uznał, że art. 59 § 1 pkt 1 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. - Ordynacja podatkowa (jedn. tekst: Dz.U. z 2005 r. Nr 8, poz. 60, dalej: „ordynacja”) mającej odpowiednie zastosowanie do należności z tytułu składek na podstawie art. 31 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jedn. tekst: Dz.U. z 2007 r. Nr 11, poz. 74, dalej: „u.s.u.s.”) przewiduje, że zobowiązanie podatkowe wygasa w całości lub w części na skutek zapłaty. Z kolei art. 61 § 1 ordynacji przewiduje, że zapłata podatków przez podatników prowadzących działalność gospodarczą i obowiązanych do prowadzenia księgi rachunkowej lub podatkowej księgi przychodów i rozchodów następuje w formie polecenia przelewu. Powód odwołał się w zakresie wykładni tych przepisów do uchwały składu siedmiu sędziów Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 26 maja 2008 r., I FPS 8/07 (ONSA i WSA 2008, nr 5, poz. 79) przyjmującej, że zapłata podatku obciążającego podatnika przez inną osobę w imieniu podatnika nie powoduje wygaśnięcia zobowiązania podatkowego tego podatnika. Zobowiązanie do płacenia podatku ma charakter zobowiązania publicznoprawnego, którego nie można przenieść na inną osobę w drodze czynności cywilnoprawnych. Osoba, która zapłaciła może, w zależności od okoliczności, żądać zwrotu nadpłaconego podatku albo zwrotu świadczenia nienależnego. Sąd Apelacyjny zwrócił uwagę, że w piśmiennictwie prawniczym prezentowany jest także odmienny pogląd, przyjmujący, że skoro ustawa nie zastrzega obowiązku osobistej zapłaty podatku przez podatnika, to może jej dokonać także inna osoba, a podstawa takiego jej świadczenia powinna wynikać ze stosunku cywilnoprawnego o treści odpowiadającej sposobowi rozliczeń pomiędzy stronami tego stosunku. Wskazał także na wyrok NSA z dnia 17 marca 1998 r., SA/Łd 1676/96 (niepubl.). Podkreślił, że rozpatrywana sprawa nie dotyczy podatków, a składek na ubezpieczenie społeczne, zdrowotne, Fundusz Pracy i Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych, do których przepisy Ordynacji podatkowej (art. 61 § 1 i art. 59 § 1 pkt 1) stosuje się jedynie odpowiednio. Nie znajduje do nich

zastosowania art. 4 ordynacji, z którego wywodzony jest obowiązek osobistego regulowania podatków. Przepisy ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych nie nadają składkom na ubezpieczenie społeczne materialnego charakteru „osobistego świadczenia” płatnika. Normują jedynie formalnie sposób ich zapłaty oraz odpowiedzialność za niedopełnienie obowiązków płatnika tych składek. Prowadzi to do wniosku, iż podstawą żądania pozwu jest regulacja art. 405 k.c. w zw. 47 ust. 4b u.s.u.s. i art. 59 pkt 1 ordynacji stosowany poprzez art. 31 i art. 32 u.s.u.s., co podważa proste odwołanie się do dorobku doktryny i orzecznictwa, odnoszącego się do wykładni art. 59 § 1 pkt 1 i 61 § 1 w zw. z art. 4 ordynacji, dokonywanej na gruncie prawa podatkowego. Argumentację powoda, przytoczoną na poparcie pozwu, podważa też nawiązanie przez spółki S. i Zakładu [...] stosunku cywilnoprawnego - „umowy o współpracy”. Na jej podstawie spółka Zakładu [...] dokonała swego rodzaju „transferu” pracowników, a spółka „S.” zobowiązała się zapłacić tym pracownikom wynagrodzenie za świadczoną pracę i ponieść koszty obciążeń publicznoprawnych od tychże wynagrodzeń (podatki, składki na ubezpieczenie). Składki będące przedmiotem sporu, zostały zatem zapłacone przez spółkę S. (z jej rachunku bankowego) za spółkę Zakładu [...] w wykonaniu łączącej te spółki umowy. Umowa ta w sferze cywilnoprawnej była skuteczna. W razie zapłacenia tych składek przez spółkę Zakładu [...], uzyskalaby ona, odwołując się do treści tej umowy, roszczenie w stosunku do spółki S. o zapłatę równowartości tych kwot. Spółka S. wywiązała się ze swych zobowiązań cywilnoprawnych względem spółki Zakładu [...], świadcząc - według wskazania tej spółki na jej rachunek. Prawo cywilne dopuszcza taki sposób rozliczeń między podmiotami prawa cywilnego. W sferze prywatnoprawnej twierdzenie powoda, że poprzez zapłatę przez spółkę S. składek stała się ona bezpodstawnie zubożona nie było uzasadnione. Na marginesie Sąd Apelacyjny zauważył, że skoro wpłacone przez spółkę S. środki w części zasilają indywidualne konta emerytalne pracowników, to wyklucza to stwierdzenie, iż pozwany stał się wzbogacony kosztem powoda.

W skardze kasacyjnej powoda podniesiono zarzuty naruszenia art. 59 pkt 1 w zw. z art. 60 § 1 pkt 2 w zw. z art. 61 § 1 ordynacji w zw. z art. 31 oraz 32 ustawy z dnia 13 października 1998 r. u.s.u.s., art. 7 Konstytucji, art. 3 ust. 1 pkt 4 w zw.

z art. 4 pkt 2 lit. a i pkt 8 oraz art. 16 w zw. z art. 17 w zw. z art. 34 w zw. z art. 24 w zw. z art. 46 w zw. z art. 47 ust. 1, 4a i 4b w zw. z art. 98 u. o systemie ubezpieczeń społecznych oraz art. 4, art. 8, art. 26 i art. 120 Ordynacji podatkowej, art. 46 w zw. z art. 47 ust. 1, 4a, 4b i 4c ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, art. 47 ust. 4 d systemie ubezpieczeń społecznych, art. 58 § 1 k.c. oraz art. 387 § 1 k.c. - w zw. z art. 3 ust. 1 pkt 4 w zw. z 4 pkt 2 lit. a) i pkt 8 w zw. z art. 16 w zw. z art. 17 w zw. z art. 23 w zw. z art. 24 w zw. z art. 46 w zw. z art. 47 ust. 1, 4a i 4b w zw. z art. 98 w zw. z art. 107 w zw. art. 109 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych w zw. z art. 59 § 1 punkt 1 w zw. art. 60 § 1 punkt 2 w zw. z art. 61 § 1 Ordynacji Podatkowej w zw. z art. 31 oraz 32 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych oraz w zw. z art. 752² § 1 k.p.c., art. 405 k.c., art. 407 w zw. z art. 409 k.c., art. 51 ust. 2 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, art. 100a ust. 1 ustawy z dnia 28 sierpnia 1997 r. o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych, a ponadto naruszenie art. 24 ust. 6a - 6d i 32 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych, art. 94 ust. 1 ustawy z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, § 3 rozporządzenia z dnia 4 kwietnia 1995 r. w sprawie trybu opłacania składek na Fundusz Pracy przez osoby podlegające ubezpieczeniu społecznemu lub zaopatrzeniu emerytalnemu, art. 30 ust. 2 ustawy z dnia 13 lipca 2006 r. o ochronie roszczeń pracowniczych w razie niewypłacalności pracodawcy. W ramach drugiej podstawy skargi kasacyjnej powód powołał się na naruszenie art. 328 § 2 k.p.c. Wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania, ewentualnie o uchylenie tego wyroku i orzeczenie co do istoty sprawy.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zarzut naruszenia art. 328 § 2 w związku z art. 391 § 1 k.p.c., niewłaściwie sformułowany, mógłby być przyczyną uwzględnienia skargi kasacyjnej tylko wówczas, gdyby wady uzasadnienia zaskarżonego wyroku były tak poważne, że uniemożliwiłyby przeprowadzenie jego kontroli kasacyjnej. W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się, że art. 328 § 2 w związku z art. 391 § 1 k.p.c. może stanowić usprawiedliwioną podstawę kasacyjną jedynie w wyjątkowych wypadkach, gdy uzasadnienie wyroku sądu drugiej instancji zawiera braki

uniemożliwiające dokonanie przez Sąd Najwyższy oceny toku wyводу, który doprowadził do wydania orzeczenia. Tylko bowiem wówczas stwierdzone wady mogą mieć wpływ na wynik sprawy (por. np. wyrok z dnia 9 maja 2013 r., II UK 301/12, nie publ.; (por. np. wyroki z dnia 2 czerwca 2011 r., I CSK 581/10, nie publ.; z dnia 18 kwietnia 2012 r., II PK 197/11, nie publ.; z dnia 3 października 2012 r., II PK 64/12, nie publ.). Odpowiednie stosowanie przez sąd drugiej instancji art. 328 § 2 k.p.c. oznacza, że uzasadnienie orzeczenia tego sądu nie musi zawierać wszystkich elementów przewidzianych dla uzasadnienia sądu pierwszej instancji, to jednak powinno mieć ustaloną podstawę faktyczną i prawną rozstrzygnięcia. Jeżeli sąd drugiej instancji podziela ocenę dowodów sądu pierwszej instancji, to nie ma obowiązku ponownego przytaczania w uzasadnieniu przyczyn, dla których określonym dowodom odmówiono wiarogodności i mocy dowodowej. Wystarczy wówczas stwierdzenie, że podziela argumentację zamieszczoną w uzasadnieniu orzeczenia sądu pierwszej instancji, w którym poszczególne dowody zostały wyczerpująco omówione, a także, iż traktuje ustalenia tego sądu, jako własne. Poza tym Sąd drugiej instancji obowiązany jest zamieścić w uzasadnieniu takie elementy, które ze względu na treść apelacji i zakres rozpoznania, są potrzebne do rozstrzygnięcia sprawy. Modyfikacja wymagań uzasadnienia orzeczenia sądu drugiej instancji wynika z obowiązku ustanowionego w art. 378 § 1 k.p.c., nakazującego konieczność sporządzenia go w sposób wskazujący, że wszystkie zarzuty apelacji były rozważone przed wydaniem rozstrzygnięcia (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 18 lutego 2013 r., III CSK 70/12; z dnia 19 czerwca 2013 r., I CSK 639/12, nie publ.).

Zastrzeżenia skarżącego do uzasadnienia wyroku Sądu Apelacyjnego dotyczą niesprecyzowania jakie indywidualne konta pracowników miały być zasilone środkami wpłaconymi przez spółkę S. oraz niepowołania podstawy prawnej takiego ich rozdzielenia, bez uwzględnienia obowiązku liczenia się przez pozwanego z obowiązkiem zwrotu przyjętych składek. Sąd Najwyższy uznał, że uzasadnienie zaskarżonego orzeczenia zawiera wymagania ustawowe w stopniu pozwalającym na dokonanie kontroli kasacyjnej. W aktach sprawy zalega obszerna dokumentacja obrazująca sposób i podstawy rozprawienia przez pozwanego wpłaconych środków, jak też ich wydatkowania na ustawowo określone

cele. Konieczność rozważenia przez Sąd Apelacyjny czy pozwany miał obowiązek liczenia się ze zwrotem przyjętych składek była uzależniona od podstawy faktycznej i prawnej rozstrzygnięcia.

Zgodnie z art. 17 ust. 1 u.s.u.s., składki na ubezpieczenia emerytalne, rentowe, wypadkowe oraz chorobowe, o których mowa w art. 16 ust. 1-3, 5, 6, 9-11, obliczają, rozliczają i przekazują co miesiąc do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych płatnicy składek, do których należy także pracodawca (art. 4 pkt 2 u.s.u.s.). Składki na ubezpieczenia społeczne zasilają Fundusz Ubezpieczeń Społecznych, którego dysponentem jest Zakład Ubezpieczeń Społecznych. Na podstawie art. 32 u.s.u.s. Zakład Ubezpieczeń Społecznych jest obowiązany również do poboru składek na ubezpieczenie zdrowotne, Fundusz Pracy, Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych. Przepis art. 31 u.s.u.s. przewiduje odpowiednie stosowanie do należności z tytułu składek wyszczególnionych w nim przepisów ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. - Ordynacja podatkowa. Trafnie podniósł Sąd Apelacyjny, że przepisy ordynacji podatkowej w zakresie wskazanym w art. 31 u.s.u.s. mają odpowiednie zastosowanie do należności z tytułu składek. To odpowiednie używanie przepisów ordynacji oznacza dostosowanie ich wykładni do specyfiki stosunku ubezpieczenia społecznego będącego zobowiązaniem o charakterze publicznoprawnym, łączącym ubezpieczyciela, ubezpieczonego oraz płatnika. Nie zostały wymienione w tym przepisie odsyłającym przepisy art. 4 i 5 ordynacji. Zgodnie z art. 16 ust. 1 pkt 1 u.s.u.s., składki na ubezpieczenia emerytalne i rentowe pracowników są finansowane w równych częściach z własnych środków ubezpieczonych i płatników. Stosownie do art. 16 ust. 2 u.s.u.s., składki na ubezpieczenie chorobowe finansują w całości, z własnych środków sami ubezpieczeni pracownicy. Obowiązki płatnika zostały wyszczególnione w art. 46 i 47 u.s.u.s., które w znacznym zakresie modyfikują art. 61 § 1 ordynacji. Ponosi on osobistą odpowiedzialność za prawidłowe i skuteczne odprowadzenie składek ubezpieczonych pracowników.

Składka jest świadczeniem pieniężnym o charakterze przymusowym, celowym, odpłatnym i bezzwrotnym. Zasady jej ustalania zostały określone w przepisach art. 15 - 32 u.s.u.s. Do stosunku ubezpieczenia społecznego mają

zastosowanie przepisy Kodeksu postępowania administracyjnego, chyba że ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych stanowi inaczej (art. 123). W przypadkach wyraźnie wskazanych stosowane są także przepisy Kodeksu cywilnego.

Powszechnie przyjmowane jest w orzecznictwie i piśmiennictwie prawniczym, że wszelkie należności wpłacone przez płatnika tytułem składek na ubezpieczenia społeczne, nawet jeżeli zostały uiszczone w zawyżonej wysokości lub bez ważnego tytułu, stanowią instytucję prawa ubezpieczeń społecznych (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 stycznia 2013 r., V CSK 63/12, nie publ.; z dnia 4 czerwca 2008 r., II UK 12/08, OSNP 2009 nr 21-22, poz. 291 nie publ.; uzasadnienie uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 5 kwietnia 2006 r., III CZP 121/05, OSNC 2006 nr 11, poz. 178; wyrok z dnia 14 października 2014 r., II U 34/14, OSNP 2016 nr 4, poz. 52). Nadpłatami mogą być tylko kwoty wpłacone przez podmioty stosunku prawnego - podatkowego (ubezpieczeniowego). W art. 24 ust. 6a-7 u.s.u.s. określone zostały zasady postępowania w sytuacji wniesienia składek nienależnych. W pierwszej kolejności podlegają zaliczeniu na poczet zaległych i bieżących składek; możliwy jest także ich zwrot wpłacającemu. Z przepisu art. 72 § 1 pkt 1 ordynacji, stosowanego odpowiednio do należności z tytułu składek na podstawie art. 31 u.s.u.s. wynika, że za nadpłatę uważa się kwotę nadpłaconego lub nienależnie zapłaconego podatku. Kwoty nienależnie wpłacone nie stają się świadczeniami nienależnymi, o jakich mowa w art. 410 k.c. (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 stycznia 2013 r., V CSK 63/12 (nie publ.)).

Podjęte przez powoda działania mające na celu uzyskanie decyzji stwierdzającej nadpłatę należności z tytułu składek na ubezpieczenia społeczne dokonanej przez spółkę S. nie odniosły zamierzonego rezultatu. Decyzją z dnia 31 maja 2011 r. pozwany umorzył postępowanie, z uwagi na to, że powód nie był legitymowany do występowania z żądaniem stwierdzenia nadpłaty i zwrotu składek dotyczących innego podmiotu - spółki Zakładu [...] i na nim ciążących. Z uzasadnienia tej decyzji wynika, że w sytuacji dokonania przez spółkę S. wpłat środkami należącymi do płatnika składek Zakładu [...], wniosek o stwierdzenie nadpłaty na jej rzecz nie znajduje uzasadnienia normatywnego. Możliwość stwierdzenia nadpłaty istnieje tylko wobec tych podmiotów, których majątek w

wyniku uiszczenia nienależnego świadczenia uległ uszczupleniu. Powód nie wykazał, że zostało wydane w ustawowo przewidzianym trybie orzeczenie stwierdzające, że wpłacone przez spółkę S. kwoty stanowiły nadpłatę w rozumieniu wskazanym w art. 72 § 1 pkt 1 ordynacji w związku z art. 31 u.s.u.s.

Zgodnie z art. 59 § 1 pkt 1 w związku z art. 60 § 1 pkt 2, art. 61 § 1 i art. 31 u.s.u.s. zobowiązanie z tytułu składek na ubezpieczenia społeczne wygasa wskutek zapłaty - w obrocie bezgotówkowym - w dniu obciążenia rachunku bankowego płatnika na podstawie polecenia przelewu. Z literalnej wykładni tych uregulowań nie wynika określenie podmiotu, który może dokonać zapłaty składek, a tym samym, że zapłacenia ich może dokonać jedynie płatnik. W okresie dokonywania przez spółkę S. zapłaty należności składkowych obciążających Zakładu [...], co miało miejsce od lutego do sierpnia 2007 r., nie było jednolitości w orzecznictwie sądów dotyczącej możliwości zapłaty składek, prowadzącej do wygaśnięcia zobowiązania, przez inną osobę niż płatnik. W wyrokach NSA z dnia 10 grudnia 1997 r., SA/Bd 1138/03; z dnia 17 marca 1998 r., I SA/Łd 1676/96; z dnia 18 czerwca 2003 r., SA/Bd 1138/03, dotyczących realizacji obowiązku podatkowego dopuszczono taką możliwość, jeżeli zapłata przez inną osobę stanowi konsekwencję porozumienia o charakterze cywilnoprawnym. Rozbieżne były także wypowiedzi w piśmiennictwie prawniczym. Na zaistnienie takiej sytuacji wskazał Naczelny Sąd Administracyjny w uzasadnieniu uchwały składu siedmiu sędziów tego Sądu z dnia 26 maja 2008 r., I FPS 8/07 (ONSA i WSA 2008 nr 5, poz. 79), która wprost dotyczy obowiązku podatkowego. Z tej uchwały wynika, że zapłata, o której mowa w art. 59 § 1 pkt 1 w związku z art. 60 § 1 pkt 2 ordynacji, w brzmieniu obowiązującym w 2004 r., dokonana przez inny podmiot w imieniu podatnika nie powoduje wygaśnięcia zobowiązania podatkowego tego podatnika. Obowiązek osobistego realizowania obowiązku podatkowego przez podatnika został wywiedziony z charakteru jego zobowiązania podatkowego, przewidzianego w art. 4 i 5 ordynacji. Stwierdzono, że publicznoprawna istota obowiązku podatkowego podatnika nie może być znoszona przez stosunek cywilnoprawny, zawiązany przez podatnika z inną osobą, jeżeli możliwość taka nie wynika z ustawy. Zaznaczono, że zobowiązanie podatkowe powinno być zaspokojone z majątku

podatnika, a w razie realizacji w formie bezgotówkowej, następuje to w dniu obciążenia jego rachunku bankowego poleceniem przelewu kwoty podatku. Zastrzeżono, że uchwała nie dotyczy sytuacji, w której osoba wpłacająca podatek dokonuje tego ze środków powierzonych jej przez podatnika. Czynność takiej osoby ma charakter techniczny, ponieważ działa ona jedynie jako „posłaniec” albo „wyręczyciel”, czyli faktycznie dopełnia zapłaty.

Przyjmowane jest w orzecznictwie, że wskazania wykładni art. 59 § 1 pkt 1 w związku z art. 60 § 1 pkt 2 ordynacji, pomimo występujących odrębności co do skutków opłacenia składek ubezpieczeniowych, mogą być odnoszone odpowiednio także do realizacji obowiązku składowego przez płatnika składek, skoro takie stosowanie wymienionych przepisów ordynacji wynika z art. 31 u.s.u.s. (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 października 2014 r., II UK 34/14, OSNP 2016 nr 4, poz. 52).

Uchwała powiększonego składu sędziów Naczelnego Sądu Administracyjnego wydana w następstwie rozstrzygnięcia zagadnienia prawnego budzącego poważne wątpliwości w konkretnej sprawie ma moc wiążącą, stosownie do art. 187 § 2 p.p.s.a., w tej sprawie. Nie oznacza to jednak niemożliwości posilkowania się argumentami prawnymi wysuniętymi w uchwale w analogicznych lub podobnych sprawach, przy właściwym uwzględnieniu ich okoliczności i charakteru obowiązku publiczno - prawnego. Zaakceptowanie tej wykładni nie może prowadzić do wniosku, że wpłaty składek na ubezpieczenia społeczne dokonane przez inną osobę niż płatnik przed podjęciem tej uchwały, które doprowadziły do wygaśnięcia zobowiązania z tytułu składek, powinny być traktowane po jej podjęciu jako zobowiązania niewykonane. Z ustaleń faktycznych będących podstawą zaskarżonego wyroku wynika, że po dokonaniu przez spółkę S. wpłat przekazanych na rachunek spółki Zakładu [...] pozwany przeprowadził postępowanie wyjaśniające, ustalając, że składki te prawidłowo ustalone i obliczone były środkami zobowiązanego płatnika. W okresie wpłat, których dotyczy spór, możliwe było ich dokonanie w wykonaniu porozumienia cywilnoprawnego zawartego przez płatnika z inną osobą. W tej sytuacji nie było wykluczone traktowanie spółki S. jako wyręczyciela spółki Zakładu [...], skoro środki przeznaczone na zapłatę składek były jej należnością.

Zarzut naruszenia art. 7 Konstytucji w związku z art. 3 ust. 1 pkt 4, art. 4 pkt 2a i pkt 8 oraz art. 16 w związku z art. 17, art. 24, art. 46 art. 47 ust. 1, 4a, 4b i art. 98 u.s.u.s, a także art. 4, art. 8, art. 28 i art. 120 ordynacji przez ich niezastosowanie i tym samym błędną wykładnię art. 31 i 32 u.s.u.s. polegał na przyjęciu, że przepisy prawa nie nadają składkom na ubezpieczenia społeczne charakteru osobistego świadczenia podatnika i istnieje możliwość przeniesienia tego obowiązku na inną osobę w drodze czynności cywilnoprawnej. Skarżący połączył w tym zarzucie niezastosowanie konstytucyjnej zasady obowiązku działania pozwanego na podstawie i w granicach prawa z przepisami ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych regulujących odpowiednio - nałożenie na płatników składek obowiązku wykonywania ustawowo wskazanych zadań z zakresu ubezpieczeń społecznych; określenie pracodawcy; określenie konta płatnika; finansowanie składek na ubezpieczenie emerytalne i rentowe, rozliczenie i przekazywanie składek przez płatnika; nałożenie na płatnika sankcji w postaci odsetek i opłaty dodatkowej, w razie nieterminowej zapłaty lub jej braku; skonkretyzowanie obowiązków płatnika składek; sporządzanie deklaracji rozliczeniowych; wymierzanie grzywny za niedopełnienie obowiązków płatnika oraz art. 26 ordynacji przewidującego odpowiedzialność całym majątkiem płatnika za wynikające ze zobowiązań składki.

Sąd Najwyższy uznał, że przepisów art. 4, 8 i 120 ordynacji nie wymienia art. 31 u.s.u.s., co oznacza, że nie są stosowane do składek na ubezpieczenia społeczne. Obowiązki związane z obliczeniem i przekazaniem pozwanemu składek na ubezpieczenia społeczne zostały nałożone na płatnika i jego obciąża odpowiedzialność za ich wykonanie. Trafnie ocenił Sąd Apelacyjny, że składka w kontekście materialno - prawnym stanowi powinność ubezpieczonego. Zapłata pochodzi częściowo ze środków ubezpieczonych, związanych z wynagrodzeniem za pracę. Odpowiednie zatem stosowanie przepisów ordynacji do należności z tytułu składek odnosi się do formalnej odpowiedzialności płatnika jako zobowiązanego do wykonania czynności związanych z ich obliczeniem, odprowadzeniem i zapłatą; mają one charakter odpowiedzialności osobistej płatnika. Pokreślenia wymaga, że w odniesieniu do przedmiotu sporu

przyjmowana była możliwość zapłaty składek za płatnika w oparciu o upoważnienie wynikające z porozumienia cywilnoprawnego z inną osobą.

Tej samej kwestii dotyczy zarzut naruszenia art. 46 w związku z art. 47 ust. 1, 4a, 4b, 4c u.s.u.s. przez uznanie, że dozwolone było zapłacenie składek na ubezpieczenia społeczne z rachunku bankowego innego podmiotu niż płatnika składek, skoro generalną zasadą jest zapłata bezgotówkowa w drodze obciążenia rachunku płatnika składek. Skarżący nie uwzględnił w miarodajnym zakresie okoliczności faktycznych rozstrzygnięcia.

Nie zasługiwał na podzielenie zarzut naruszenia art. 47 ust. 4d u.s.u.s., przewidującego obowiązek pozwanego zawiadomienia instytucji prowadzącej rachunek płatnika o stwierdzeniu niezgodności jego danych identyfikacyjnych. Z okoliczności faktycznych zaskarżonego wyroku wynika, że nie doszło do stwierdzenia niezgodności danych identyfikacyjnych płatnika składek, skoro w poleceniach przelewów zawarte były informacje dotyczące zapłaty zobowiązania innego płatnika niż posiadacz rachunku bankowego. Przeprowadzone przez pozwanego postępowanie wyjaśniające miało celu ustalenie z czyich środków pochodziły wpłaty składek i czyjego zobowiązania dotyczyły. Zgodnie ze wskazaniem zawartym w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 19 listopada 2015 r., V CSK 153/15, zostało przeprowadzone przez Sąd Apelacyjny uzupełniające postępowanie dowodowe dla wyjaśnienia treści i charakteru zawartej przez spółkę S. i Zakładu [...] współpracy kontraktowej i handlowej oraz znaczenia uzgodnionych postanowień w zakresie regulowania objętych pozwem należności publicznoprawnych, obciążających z mocy prawa spółkę S., którego wyniki zostały objęte podstawą faktyczną zaskarżonego rozstrzygnięcia.

Zarzut niezastosowania przez Sąd Apelacyjny art. 58 § 1 oraz art. 387 § 1 k.c. skarżący połączył z powoływanymi już przepisami ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, przewidującymi obowiązki płatnika składek na ubezpieczenie społeczne oraz art. 107 i 109 tej ustawy w związku z art. 59 § 1 pkt 1, art. 60 § 1 pkt 2 ordynacji i art. 752² § 1 k.p.c., które doprowadziło do przyjęcia, że przepisy ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych nie

nadają składkom charakteru osobistego świadczenia płatnika i istnieje możliwość wykonania tego obowiązku przez inną osobę z jej rachunku bankowego, co umożliwia zawarcie przez płatnika umowy o współpracy z inną osobą.

Skarżący pominął, że umowa o współpracy zawarta przez spółki S. i Zakładu [...] dotyczyła także świadczenia pracy przez pracowników spółki Zakładu [...] na rzecz spółki S., wykonywanej w pomieszczeniach spółki Zakładu [...], przy użyciu jej urządzeń i pod kierownictwem jej pracowników. Spółka S. była zobowiązana do zapłaty wynagrodzeń za pracę wraz z wydatkami obejmującymi odprowadzenie składek na ubezpieczenia społeczne, które były obliczane i ustalane przez spółkę Zakładu [...] oraz do odprowadzenia tych składek do pozwanego. Spółka S. wywiązała się z tego zobowiązania. Sąd Apelacyjny uznał to porozumienie za skuteczne w sferze cywilnoprawnej, podkreślił, że gdyby spółka Zakładu [...] opłacała te składki na ubezpieczenia społeczne, to byłaby uprawniona do dochodzenia zwrotu wpłaconych kwot od spółki S., którą obciążały koszty wszystkich składników wynagrodzeń pracowników, którzy faktycznie świadczyli pracę na jej rzecz. Skarżący utrzymywał, że umowa ta była sprzeczna z ustawą o systemie ubezpieczeń społecznych lub miała na celu obejście tej ustawy lub też stanowiła czynność prawną zobowiązującą do niemożliwego świadczenia, a tym samym nieważną, przynajmniej w zakresie nakładającym na spółkę S. obowiązek prawnie niemożliwy do spełnienia. Powołał się na niemożliwość zapłaty przez tę spółkę z jej rachunku bankowego składek na ubezpieczenia społeczne, które powinna zapłacić spółka Zakładu [...]. Utrzymanie przez spółkę Zakładu [...] stanu zatrudnienia przez świadczenie pracy na rzecz kontrahenta, w drodze zawarcia porozumienia zgodnego z wymaganiami z art. 353¹ § 1 k.c., nie było działaniem sprzecznym z prawem. Nie miały znaczenia dla nawiązania współpracy i wywiązania się z przyjętych zobowiązań pobudki związane z uniknięciem zwrotu otrzymanej przez spółkę Zakładu [...] dotacji. Trafnie wskazał Sąd Apelacyjny, że zawarcie umowy o współpracy nie mogło zmienić obowiązku publicznoprawnego spółki Zakładu [...] do ponoszenia składek na ubezpieczenie społeczne. Środki na opłacenie tych składek były także elementem wynagrodzenia pracowników tej spółki. Nie można podzielić twierdzenia powoda,

że spółka S. została zubożona bezpodstawnie przez spełnienie zobowiązania zapłacenia składek. W ocenie powoda nieważność umowy o współpracę wynika z przyjęcia przez spółkę S. zobowiązania do zapłacenia składek za spółkę Zakładu [...], co było świadczeniem niemożliwym w rozumieniu art. 387 § 1 k.c. Taka kwalifikacja treści umowy łączącej spółki nie zasługuje na podzielenie, skoro przekazanie przez spółkę S. środków na rzecz pozwanego tytułem składek miało jedynie faktyczny charakter, co zostało zaznaczone przez wskazanie, że wpłaty dotyczą spółki Zakładu [...], a następnie wyjaśnione, że przekazanie stanowi realizację umowy i obejmuje środki tej spółki. Sąd Apelacyjny określił działanie spółki S. jako wypełnienie roli pośłańca spółki Zakładu [...]. Jednak to faktyczne wypełnienie obowiązku zapłaty miało także źródło materialnoprawne w postaci upoważnienia zawartego w umowie. Niezależnie od tego, że w okresie dokonywania wpłat przyjmowano możliwość wypełnienia tego obowiązku przez inną osobę, które prowadziło do wygaśnięcia zobowiązania płatnika, do czego doszło, to w orzecznictwie Sądu Najwyższego zostało wyrażone zapatrywanie, że zapłata podatku obciążającego inną osobę prowadziła do powstania roszczenia z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia, przysługującego płacącemu wobec podatnika (por. wyroki z dnia 7 marca 2013 r., IV CSK 442/12; z dnia 11 kwietnia 2013 r., II CSK 368/12, niepublikowane). Zapatrywanie to można odnieść także do zapłaty składek na ubezpieczenie społeczne. Skarżący nie podał jakie znaczenie dla dochodzonego roszczenia miało obejście trybu wypłat z rachunku bankowego spółki Zakładu [...], przewidzianego w art. 752² § 1 k.p.c. Ocena ważności postanowień umowy w aspekcie wykonania zobowiązania podatkowego nie podlega rozważeniu w ramach rozpoznawania skargi kasacyjnej powoda.

Błędna wykładnia art. 405 k.c. polegała, w ocenie skarżącego, na uznaniu przez Sąd Apelacyjny, że zapłata składek na ubezpieczenia społeczne obciążających inną osobę może prowadzić do wygaśnięcia zobowiązania, co możliwe jest również wówczas, gdy strony tak postanowią w czynności cywilnoprawnej i wtedy nie powstaje roszczenie z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia, wobec osoby, której tę kwotę wpłacono. Według skarżącego, wykładnia tego przepisu powinna prowadzić do wniosku, że skutek wygaśnięcia zobowiązania jest uzależniony od dokonania zapłaty przez inną osobę w sytuacji,

gdy przepis prawa pozwalał jej na dokonanie tego. Zarzut został oparty na twierdzeniu, że pozwany jest bezpodstawnie wzbogacony sumą składek wpłaconych przez spółkę S., które obciążały spółkę Zakładu [...].

Kwestia skuteczności zapłaty tych składek była przedmiotem rozważań i omówienia w ramach poprzednio postawionych zarzutów. Podważanie jej na płaszczyźnie twierdzenia, że pozwany jest bezpodstawnie wzbogacony, bo zobowiązanie spółki Zakładu [...] nie wygasło, nie zostało poparte miarodajnymi argumentami. Po raz kolejny należy zaznaczyć, że zapłacenie tych składek nastąpiło ze środków należnych spółce Zakładu [...] od spółki S.. Oznacza to, że spółka S. przekazując te środki pozwanemu nie pomniejszyła swojego majątku. Ponoszenie wydatków związanych z wynagrodzeniem za pracę pracowników, którzy świadczyli pracę na rzecz tej spółki, stanowi element kosztów przychodu związanego z prowadzoną działalnością. Utrzymywanie przez powoda, że spółka Zakładu [...] w dalszym ciągu jest zobowiązana do zapłaty tych składek nie znajduje potwierdzenia w okolicznościach sprawy, niezależnie od tego, że w takiej sytuacji Spółka S. byłaby jej dłużnikiem. Pozwany otrzymane środki przekazał, zgodnie z ich przeznaczeniem, a następnie służyły one do wypłaty świadczeń finansowanych ze składek. Twierdzenie, że pozwany jest wzbogacony wpłatą dokonaną przez spółkę S., a przyczyną wzbogacenia spółki Zakładu [...] byłoby zachowanie pozwanego wskazujące na traktowanie tej wpłaty jako wygaśnięcia jej zobowiązania, oparte zostało na nietrafnym założeniu, że do wypełnienia zobowiązania nie doszło. Z treści art. 405 k.c. wynika, że korzyści majątkowe uzyskane kosztem innej osoby, podlegają zwrotowi, jeżeli ich otrzymanie nie miało podstawy prawnej. Przyjęcie przez pozwanego od spółki S. składek na ubezpieczenie obciążających spółkę Zakładu [...] i pochodzących ze środków do niej należących nie było zdarzeniem pozbawionym podstawy prawnej, w konsekwencji którego doszło do nieuzasadnionego przesunięcia majątkowego.

Niezastosowanie art. 407 w związku z art. 409 k.c. doprowadziło do błędnego uznania, iż przekazanie przez pozwanego części środków otrzymanych od spółki S. na indywidualne konta emerytalne wyklucza stwierdzenie, iż jest wzbogacony kosztem powoda. Skarżący utrzymuje, że pozwany zaniechał dokonania weryfikacji z czyjego rachunku pochodziły wpłacane składki,

a dokonując przekazania składek wpłaconych z innego rachunku bankowego niż rachunek płatnika, czyli niezgodnie z prawem, powinien liczyć się z obowiązkiem ich zwrotu.

Przepis art. 407 k.c. stanowi, że jeżeli ten, kto bez podstawy prawnej uzyskał korzyść majątkową kosztem innej osoby, rozporządził tą korzyścią na rzecz osoby trzeciej bezpłatnie, obowiązek wydania korzyści przechodzi na tę osobę trzecią. Natomiast związek z art. 409 k.c. dotyczy stwierdzenia obowiązku pozwanego liczenia się z koniecznością zwrotu części przekazanych składek. Niekonsekwencja w sformułowaniu tego zarzutu polega na odwołaniu się do przepisu przewidującego odpowiedzialność osoby trzeciej i jednocześnie do istnienia powinności pozwanego liczenia się z obowiązkiem zwrotu korzyści. Ponadto zasadza się na założeniu bezprawnego działania pozwanego oraz uzyskania przez niego korzyści, co nie zostało wykazane. Ustawowo przewidziana możliwość zwrotu składek zapłaconych nienależnie nie powinna być utożsamiana z uzyskaniem korzyści bez podstawy prawnej.

Kolejne zarzuty naruszenia prawa materialnego, postawione z ostrożności procesowej, zmierzały do wyjaśnienia możliwości zwrotu przez pozwanego nienależnie wpłaconych składek nawet po przekazaniu ich na konta poszczególnych funduszy. Niezastosowanie przez Sąd Apelacyjny z art. 51 ust. 2 u.s.u.s., stanowiącego, że pozwany jest dysponentem Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, było przyczyną uznania, iż pozwany nie jest wzbogacony kosztem spółki S., chociaż zwrotu dochodzonych środków może dokonać z tego Funduszu. W odniesieniu do części składki nienależnie zapłaconej i przekazanej do otwartego funduszu emerytalnego, niezastosowanie przepisu art. 100a ust. 1 ustawy z dnia 28 sierpnia 1997 r. o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych (jedn. tekst: Dz. U. z 2017 r. , poz. 870), przewidującego obowiązek otwartego funduszu do zwrotu do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych nienależnie otrzymanej składki, było podstawą poglądu, że po stronie pozwanego nie było wzbogacenia. Powszechnie przyjmowane jest, że przekazanie tej składki stanowi jedynie czynność techniczno - organizacyjną, a konta emerytalne mają tylko formę zapisu księgowego. Niezastosowanie art. 24 ust. 6a-6d i art. 32 u.s.u.s., art. 94 ust. 1 ustawy z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki

zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (jedn. tekst: Dz. U. z 2017 r., poz. 1938); § 3 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 4 kwietnia 1995 r. w sprawie trybu opłacania składek na Fundusz Pracy przez osoby podlegające ubezpieczeniu społecznemu lub zaopatrzeniu emerytalnemu (Dz. U. Nr 42, poz. 219); art. 30 ust. 2 ustawy z dnia 13 lipca 2006 r. o ochronie roszczeń pracowniczych w razie niewypłacalności pracodawcy (jedn. tekst: Dz. U. z 2016 r., poz. 1256) doprowadziło do nieuwzględnienia tego, że składki na Fundusz Ubezpieczeń Społecznych, Fundusz Pracy, Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych oraz na ubezpieczenie zdrowotne mogą być pobierane i zwracane przez pozwanego.

Tymi wytknięciami skarżący ustosunkował się do wypowiedzi Sądu Apelacyjnego wyrażonej na marginesie rozważań prawnych, że zasilenie zapłaconymi składkami indywidualnych kont emerytalnych pracowników wyklucza stwierdzenie, iż pozwany został wzbogacony kosztem powoda. Można zgodzić się ze skarżącym, że stanowisko to zostało nieprecyzyjnie sformułowane. Jednak jego znaczenia nie można odrywać od okoliczności sprawy oraz całokształtu oceny prawnej dokonanej na ich podstawie. Podkreślenia wymaga, że składka dotyczy ubezpieczeń społecznych wyszczególnionych w art. 1 u.s.u.s. i w odniesieniu do ubezpieczenia emerytalnego zasila otwarty fundusz emerytalny. Nie było podstaw do uznania, że mogło chodzić o wpłaty na osobiste fundusze emerytalne. Przekazanie części składki na konta, na których gromadzone są środki przeznaczone do finansowania określonych świadczeń z ubezpieczenia społecznego oraz innych funduszy oznacza, że nie zostały przeznaczone na przychody pozwanego. Wskazanie natomiast konta świadczeń emerytalnych było związane ze źródłem finansowania składek, których część ponoszą z własnych środków także płatnicy składek (art. 16 ust. 1 u.s.u.s.). To stanowisko Sądu Apelacyjnego nie było zasadniczym powodem rozstrzygnięcia i argumentacji prawnej.

Nie było potrzeby podejmowania w niniejszej sprawie problematyki rozporządzenia przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych korzyścią majątkową, czy też zużycia jej z powinnością lub bez niej, liczenia się z obowiązkiem zwrotu (art. 409 k.c.), skoro nie zostały wykazane przesłanki do zastosowania art. 405 k.c.

Powód nie dowiódł, że zaistniało zdarzenie prawne, w wyniku którego powstała sytuacja polegająca na zwiększeniu majątku pozwanego kosztem pogorszenia lub zmniejszenia majątku spółki S.. Nie było podstaw do uznania, że zdarzeniem tym było przyjęcie od tej spółki składek na ubezpieczenia społeczne obciążających spółkę Zakładu [...] i pochodzących z jej środków, co doprowadziło do wygaśnięcia jej zobowiązania z tego tytułu. Nie doszło do przesunięć majątkowych, wymagających wyrównania pomiędzy Spółką S. i pozwanym.

Z powyższych względów skarga kasacyjna podlegała oddaleniu na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c.